

ŠV. TOMAS AKVINIETIS

SVARSTYTI KLAUSIMAI APIE TIESĄ KLAUSIMAS XV. 2 ARTIKULAS

Disputed Questions on Truth.
Question 15. Article 2

ANTRAS ARTIKULAS

KLAUSIAMA, AR AUKŠTESNYSIS IR ŽEMESNYSIS PROTAS
YRA SKIRTINGOS GALIOS

Ir atrodo, kad skirtingos, nes

1. Augustinas traktato *Apie Trejybę* dvyliktoje knygoje rašo, kad Trejybės vaizdinys yra aukštesniojoje, o ne žemesniojoje proto dalyje (Augustinus 1841: lib. XII, cap. 4). Bet Dievo vaizdinys sieloje priklauso trims galioms. Vadinasi, žemesnysis protas nepriklauso toms pačioms galioms, kurioms priklauso aukštesnysis. Todėl atrodo, kad jie yra skirtingos galios.

2. Be to, kadangi dalys vadinamos atsižvelgiant į visumą, tai bet kurioje giminėje dalys atrandamos tuo pačiu būdu kaip ir visuma. Tačiau sakoma, kad siela tik galimai yra visuma. Vadinasi, ir skirtingos sielos dalys yra skirtingos galios. Bet aukštesnįjį ir žemesnįjį protą Augustinas vadina skirtingomis proto dalimis. Todėl jie yra skirtingos galios.

3. Be to, anot Filosofo *Metafizikos* devintosios knygos, visa, kas amžina, būtina, o visa, kas kintama ir laikina, yra atsitiktina (Aristotle 1941c.: 831 [1050b 15–35]). Tačiau ta sielos dalis, kuri, anot Filosofo *Etikos* šeštosios knygos, vadinama žinančiąja, užsiima būtiniais dalykais, o protaujanti ir nuomones formuojanti dalis – atsitiktiniais (Aristotelis 1990b.: 170 [1139a 5]). Ir kadangi, anot Augustino, aukštesny-

RAKTAŽODŽIAI: aukštesnysis protas, žemesnysis protas, galia, protaujančioji siela, apmąstymas, bendrasis jautimas.

KEY WORDS: higher reason, lower reason, potency, mind, contemplation, common sense.

sis protas užsiima amžiniais dalykais, o žemesnysis tvarko laikinus bei irius, tai atrodo, kad protaujančioji sielos dalis yra tapati žemesniajam protui, o žinančioji – aukštesniajam. Tačiau Filosofas toje pat jau cituotos knygos vietoje teigia, kad žinančioji ir protaujančioji sielos dalys yra skirtingos galios (ten pat). Vadinasi, ir aukštesnysis bei žemesnysis protas yra skirtingos galios.

4. Be to, toje pat vietoje Filosofas rašo, kad *tos sielos dalys, iš kurių viena yra nukreipta į vieną būties formą, kita – į kitą, giminės atžvilgiu taip pat yra skirtingos* (ten pat), nes kiekviena, tam tikrai giminei skirta sielos dalis jai skirta dėl tam tikro panašumo. Todėl gimininis objektų skirtingumas patvirtina galių skirtingumą. Bet tai, kas amžina, ir tai, kas netvaru, priklauso visiškai skirtingoms giminėms, nes dešimtoje *Metafizikos* knygoje rašoma, kad netvarus ir tvarus giminėje nesusitinka (Aristotle 1941c.: 849 [1058b 25]). Vadinasi, aukštesnysis protas, kurio objektas yra amžinieji dalykai, yra kita galia negu žemesnysis protas, kurio medžiaga yra netvarūs daiktai.

5. Be to, galios skirstomos pagal veiksmus, o veiksmi – pagal objektus. Bet skirtingi objektai yra mąstyтина tiesa ir darytinas gėris. Vadinasi, skirtingos galios yra tiesą apmąstantis aukštesnysis protas ir gėrį darantis žemesnysis protas.

6. Be to, tas, kuris savyje nėra vienas, palyginti su kitais, dar mažiau yra vienas. Tačiau aukštesnysis protas nėra viena galia, bet daug galių, nes jame yra iš trijų galių susidedanti vaizduotė. Todėl negalima teigti, kad aukštesnysis ir žemesnysis protas yra viena galia.

7. Be to, protas yra paprastesnis negu jutimas. Tačiau jutiminėje sielos dalyje nėra taip, kad ta pati galia atliktų skirtingas funkcijas. Vadinasi, dar mažiau tikėtina, kad protaujančioje dalyje esanti viena galia turėtų atlikti skirtingas funkcijas. Tačiau, anot Augustino traktato *Apie Trejybę* dvyliktos knygos, į aukštesnį ir žemesnį protas dalijamas pagal atliekamas funkcijas. Vadinasi, jie yra skirtingos galios (Augustinus 1841: lib. XII, cap. 3).

8. Be to, kada tik sielai priskiriama kas nors, ko neįmanoma redukuoti¹ į tą patį pradą, tada būtina sielai priskirti skirtingas galias, pavyzdžiui, priėmimo ir išlaikymo priskyrimas vaizduotę atskiria nuo jutimo. Tačiau amžino ir laikino neįmanoma redukuoti į tą patį jiems artimą pradą, kaip tai įrodyta *Metafizikos* vienuoliktoje knygoje (Aristotle 1941c.: 872 [1069a 30]). Vadinasi, juos reikia priskirti ne toms pačioms sielos galioms, ir taip aukštesnysis ir žemesnysis protas yra skirtingos sielos galios.

9. Be to, Augustinas traktato *Apie Trejybę* dvyliktoje knygoje rašo, kad pirmojoje žmogaus nuodėmėje dalyvavo trys – vyras, moteris ir žaltys. Autorius teigia, kad šie trys mumyse žymi aukščiausiąjį protą, žemesnįjį protą ir juslumą (Augustinus 1841: lib. XII, cap. 17).

Tačiau juslumą yra kita galia negu žemesnysis protas. Vadinasi, ir žemesnysis protas yra kita galia negu aukštesnysis protas.

10. Be to, viena galia tuo pat metu negali nusidėti ir nenusidėti. Tačiau žemesnysis protas kartais nusideda tada, kai aukštesnysis nenusideda, kaip tai matyti iš to, kas parašyta Augustino traktate *Apie Trejybę* (ten pat). Vadinasi, žemesnysis ir aukštesnysis protas nėra viena galia.

11. Be to, skirtingi tobulumai priklauso skirtingiems, tobulėti galintiems objektams, nes tinkamam veiksmui reikia tinkamos galios. Tačiau sielos gebėjimai yra galių tobulumai. Vadinas, skirtingi gebėjimai priklauso skirtingoms galioms. Bet, Augustino teigimu, aukštesnysis protas priskiriamas išminčiai, o žemesnysis – mokslui, t. y. skirtingiems gebėjimams. Taigi aukštesnysis ir žemesnysis protas irgi yra skirtingos galios.

12. Be to, kiekviena galia tobulėja per savo veiklą. O veiklų įvairovė aprėpia arba parodo galių įvairovę. Vadinas, visur, kur tik sutinkama veiklų įvairovė, reikia spręsti apie galių įvairovę. Tačiau aukštesniajam ir žemesniajam protui priklauso skirtingos veiklos, nes, anot Augustino, jos atlieka dvi skirtingas funkcijas. Todėl aukštesnysis ir žemesnysis protas yra skirtingos galios.

13. Be to, aukštesnysis ir žemesnysis protas skiriasi labiau negu aktyvusis ir pasyvusis mąstymas, nes jie abu veikia su tuo pačiu mąstomu objektu, o aukštesnysis ir žemesnysis protas veikia ne su tuo pačiu, bet, kaip jau minėta, su skirtingais objektais. Tačiau aktyvusis ir pasyvusis mąstymas yra skirtingos galios. Vadinas, aukštesnysis ir žemesnysis protas irgi yra skirtingos galios.

14. Be to, visa, kas kildinama iš kito, nuo jo skiriasi, nes niekas negali būti savo paties priežastimi. O žemesnysis protas kildinamas iš aukštesniojo, kaip teigia Augustinas traktato *Apie Trejybę* dvyliktoje knygoje (ten pat, cap. 3). Vadinas, jis yra kita galia negu aukštesnysis protas.

15. Be to, *Fizikos* septintoje knygoje įrodyta, kad niekas pats savęs nejudina (Aristotle 1941d.: 340 [241b 25]). Tačiau aukštesnysis protas žemesnį judina tiek, kiek jį tvarko ir jam vadovauja. Vadinas, aukštesnysis ir žemesnysis protas yra skirtingos galios.

1. Bet yra priešingai. Skirtingos sielos galios yra skirtingi dalykai. Bet aukštesnysis ir žemesnysis protas nėra skirtingi dalykai. Todėl Augustinas traktato *Apie Trejybę* dvyliktoje knygoje rašo: *kalbėdami apie žmogaus protinę sielą (mens), iš tiesų kalbame tik apie vieną dalyką, kurio nedalijame į tuos du, kuriuos minėjome, nebent tik per atliekamas funkcijas sudvejiname* (Augustinus 1841: lib. XII, cap. 4). Todėl aukštesnysis ir žemesnysis protas nėra skirtingos galios.

2. Be to, kuo kuri nors galia yra mažiau medžiagiška, tuo daugiau gali apimti. O protas yra mažiau medžiagiškas negu jutimas. Tačiau ta pati jutimo galia (būtent rega) apima ir amžinus, tvarius, visais laikais esančius dangaus kūnus, ir tokius netvarius, kaip čia, žemiau egzistuojantys. Vadinas, ta pati proto galia ir amžinus dalykus mąsto, ir laikinus tvarko.

Atsakymas. Norint į šį klausimą atsakyti, reikia žinoti du dalykus: kaip skirstomos sielos galios ir kuo aukštesnysis protas skiriasi nuo žemesniojo, nes šiais dviem remiantis galima rasti atsakymą į dabar nagrinėjamą klausimą, ar aukštesnysis ir žemesnysis protas yra ta pati galia, ar skirtingos galios.

Todėl reikia žinoti, jog galios skirstomos pagal jų veiklas ir objektus. Tačiau vieni sako, kad veiksmai ir objektai nėra galių įvairovės priežastys, o tik jų skirtinumo ženklai. O kiti teigia, kad objektų įvairovė yra pasyviųjų, bet ne aktyviųjų galių įvairovės priežastis.

Bet jeigu klausimą nagrinėtume atidžiai, tai kiekvienoje galioje galėtume matyti veiklą ir objektą esant ne tik kaip skirtingumo ženklą, bet ir tam tikru būdu kaip priežastį. Mat kiekvienas, kuris egzistuoja dėl kurio nors tikslo, turi tam tikrą, tuo tikslu nulemtą būdą. Pavyzdžiui, pjūklas savo medžiaga ir pavidalu tinka jam skirtingam tikslui – pjauti. Tačiau, kaip sakoma *Metafizikos* devintojoje knygoje, kiekviena, tiek aktyvioji, tiek pasyvioji sielos galia kaip į tikslą nukreipta į veiklą (Aristotle 1941c.: 821 [1046b]). Todėl kiekviena galia turi apibrėžtą būdą ir rūšį, kad galėtų tikti tai veiklai. Galios yra skirtingos todėl, kad skirtingoms veikloms reikia skirtingų kilmės pradų. Bet kadangi objektas su veikla siejamas kaip su tikslu, o tikslas, anot penktosios *Fizikos* knygos, lemia veiklos rūšį, tai būtina, kad ir veikla būtų skirstoma pagal objektus (Aristotle 1941d.: 301 [224b]). Todėl objektų skirtingumas lemia galių skirtingumą.

Tačiau objektų įvairovę galima skirstyti dvejopai: vienaip pagal daiktų prigimtį, kitaip pagal skirtingas objektų sampratas: pirmuoju būdu skirstoma kaip spalva ir skonis, antruoju – kaip gėris ir tiesa. Bet kadangi tos galios, kurios yra tam tikrų organų veiklos, negali išeiti už savo organų veiklos ribų, nes tas pats kūno organas negali būti pritaikytas visų prigimčių suvokimui. Todėl neišvengiama būtinybė reikalauja, kad tų organų galios būtų skirtos tam tikrų apibrėžtų prigimčių suvokimui, būtent kūniškų prigimčių. Mat kūno organais atliekama veikla negali pranokti kūniškos prigimties ribų.

Bet kūniškoje prigimtyje yra tai, kas visiems kūnams bendra, ir tai, kas juos vieną nuo kito skiria, todėl bus įmanoma vieną, kūnui priskirtą galią pritaikyti visiems kūnams remiantis tuo, kas jiems yra bendra, pavyzdžiui, vaizduotę, atsižvelgiant į tai, kad visus kūnus sieja kiekybės, [geometrinės] figūros ir padarinių sampratos. Todėl vaizduotė apima ne tik natūralius, bet ir matematinius objektus, o bendrasis jutimas (*sensus communis*), atsižvelgiant į tai, kad visiems natūraliems kūnams, kuriuos vienintelius jis apima, priklauso poveikio arba jutimo pakeitimo galia.

O kitos galios pritaikytos tam, kuo savo poveikio jutimui būdu kūnai vienas nuo kito skiriasi. Todėl rega junta spalvą, klausa – garsą, ir taip toliau. Dėl to, kad jautinė sielos dalis savo veikloje naudojami kūno organais, atsiranda dvi pasekmės: būtent, kad jai negalima priskirti kokios nors galios, kuri suvoktų visiems esiniams bendrą objektą, nes tokiu atveju ji pranoktų kūniškumą; antra pasekmė yra ta, kad joje galima rasti įvairias galias, atitinkančias objektų prigimties įvairovę dėl būklės organų, galinčių būti prisitaikytais kuriai nors prigimčiai.

O ta sielos dalis, kuri savo veikloje kūno organu nesinaudoja, yra ne apribota, o begalinė tiek, kiek yra nemedžiaginė, ir jos galia apima visiems esiniams bendrą objektą. Todėl sakoma, kad mąstymo objektas yra tai, kas visų esinių giminėse atrandama. O filosofas rašo, kad mąstymas yra tai, kuo siela gali daryti viską ir kas gali tapti viskuo (Aristotelis 1990a.: 390 [429b 25], 395 [431b 20]). Todėl protingoje sielos dalyje galias skirstyti įmanoma ne pagal įvairias objektų prigimtis, o tik pagal skirtingas jų sampratas tame pačiame daikte, su kuriuo siela veikia. Šitai gėris ir tiesa mąstančioje sielos dalyje išskiria mąstymą ir valią, nes tiesa į save mąstymą

traukia kaip pavidalas, kadangi mąstymas turi būti apipavidalintas tuo, ką suprantama, o gėris į save traukia valią kaip jos tikslas. Todėl Filosofas *Metafizikos* šeštojoje knygoje rašo, kad tiesa yra prote, o gėris – daiktuose, nes pavidalas yra viduje, o tikslas – išorėje (Aristotle 1941c.: 782 [1027b 25-30]). Juk ne tuo pačiu požiūriu tikslas ir pavidalas daiktą daro tobulą. Tad gėris ir tiesa turi ne tą pačią objekto sampratą.

Todėl mąstymas dar skirstomas į aktyviai veikiančią ir galimybėje esantį pasyvų. Iš tiesų ne ta pačia samprata mąstomas aktualiai esantis ir galimybėje esantis, arba veikiantis ir poveikį patiriantis objektas, nes aktualiai suprantamas yra pasyviojo mąstymo objektas, tarsi pats savaime iš galimybės išeinantis į aktualybę, o galimai suprantamas yra aktyviojo mąstymo objektas, dėl šio mąstymo veiklos tampantis aktualiai suprantamas.

Taigi aišku, kaip protingoje sielos dalyje galios gali būti skirstomos. O aukštesnysis ir žemesnysis protas irgi šitaip skirstomas. Juk vienos prigimtis yra už protingą sielą aukštesnės, o kitos – žemesnės. Ir kadangi visa, kas suprantama, suprantama suprantančiojo būdu, tai aukščiau sielos esančių dalykų supratimas yra už pačius dalykus žemesnis, o tų, kurie yra žemiau sielos, sieloje esantis supratimas yra už juos aukštesnis, nes joje patys daiktai turi kilnesnį buvimą negu tą, kuri patys savyje turi.

Todėl su abiejų daiktų rūšimis siela turi skirtingus santykius, iš kurių kildinamos skirtingos funkcijos. Mat dėl to protas vadinamas aukštesniuoju, kad tiesiogiai apmąsto aukštesniųjų daiktų prigimtį ir tiesą arba iš jų perima veiklos sampratą tarsi veikimo pavyzdį. O dėl to, kad nukreiptas į žemesniųjų daiktų stebėjimą mąstymu arba tvarkymą, vadinamas žemesniuoju protu. Tačiau abi prigimtis – aukštesniąją ir žemesniąją – žmogaus siela suvokia bendruoju suprantamumo pagrindu: aukštesniąją dėl to, kad ji yra pati savyje nemedžiaginė, o žemesniąją dėl to, kad sielos veikla ją nuo medžiagos atplėšia. Tad akivaizdu, kad aukštesniuoju ir žemesniuoju protu vadinamos ne skirtingos galios, o viena, bet skirtingai su skirtingais dalykais susijusi galia.

1. Todėl į pirmąjį argumentą atsakyтина, kad, kaip jau minėta, svarstant klausimą apie protingą sielą (*mens*), Trejybės atvaizdas yra sielos galiose kaip šaknyje, bet visapusiškai – galių veikloje. Todėl teigiama, kad atvaizdas priklauso aukštesniajam, o ne žemesniajam protui.

2. Į antrąjį atsakyтина, kad galios dalis ne visada reiškia skirtingą galią. Kartais galios dalis suvokiama pagal dalį objektų, kurių kiekis gali būti dalijamas. Pavyzdžiui, jeigu kas nors gali pakelti šimtą svarų, tai sakoma, jog tas, kuris gali pakelti tik penkiasdešimt penkis svarus, turi tik dalį pirmojo galios, nes ir vieno, ir kito galia priklauso tai pačiai galios rūšiai. Būtent todėl aukštesnioji ir žemesnioji proto dalys vadinamos proto dalimis, kad abi siejamos su ta objektų dalimi, kurią apmąsto tas, kuri visi kartu vadina protu.

3. Į trečiąjį atsakyтина, kad žinojimas ir protavimas arba manymas nėra tas pat, kas aukštesnysis ir žemesnysis protas, nes ir apie žemesniausias prigimtis, kurias žemesnysis protas stebi, galima padaryti būtinas, žinojimui priskirtinus sprendimus:

antraip fizika ir matematika nebūtų mokslas. Panašiai ir aukštesnysis protas tam tikru būdu siejamas su nuo laisvo apsisprendimo priklausomais ir dėl to atsitiktiniais veiksmis: antraip aukštesniajam protui nebūtų priskiriama dėl tų veiksmų atsitinkanti nuodėmė. Taigi aukštesnysis protas nėra visiškai atskirtas nuo protaujančiojo arba manančiojo. Tačiau protaujančioji ir žinančioji dalys yra skirtingos galios, nes susijusios su skirtingos prigimties mąstomais objektais.

Kadangi bet kuri galios veikla nepranoksta savo objekto pajėgumo, tai toji veikla, kurios neįmanoma redukuoti į minėto objekto prigimtį, turi priklausyti kitai galiai, veikiančiai su kita objekto prigimtimi. Tačiau traktato *Apie sielą* trečiojoje knygoje teigiama, kad mąstymo objektas yra tai, kas mąstoma (Aristotelis 1990a.: 391 [430a]). Todėl mąstymo veikla apima tiek, kiek gali apimti to, kas yra, pajėgumas. Per ją tampa tvirtai žinomi pirmieji pradai, apie kuriuos žinant, tolesniu protavimu pasiekiamas išvadų žinojimas. Ir tą galią, kuriai skirta pačias išvadas išskaidyti į tai, kuo kas yra (*quod quid est*), Filosofas vadina mokslu.

Tačiau egzistuoja tokie dalykai, kurių neįmanom išskaidyti į tai, kuo kas yra, dėl jų esaties neaiškumo, kaip yra atsitiktiniuose, kiek jie yra atsitiktiniai. Todėl tokie dalykai yra pažįstami ne tuo, kuo jie yra ir kas yra tikrasis mąstymo objektas, bet kitu būdu – būtent tam tikru spėjimu apie tuos dalykus, apie kurios tikro žinojimo negalima turėti. Todėl jiems pažinti reikia kitos galios. Ir kadangi toji galia nepajėgia tyrimo protu redukuoti iki pat jo ribos, prie kurios jis nurimtu, bet pasilieka tyrime tarsi judėjime, teikdama vien tik nuomonę apie tai, kas tiriamą, todėl tarsi pagal savo veiklos rezultatą toji galia vadinama protaujančiąja arba manančiąja. Tačiau aukštesnysis ir žemesnysis protas skirstomas pagal pačias prigimtis ir todėl jie nėra skirtingos galios, kaip yra žinojimo ir manymo.

4. Į ketvirtąjį reikia atsakyti, kad žinojimo ir protavimo objektai priklauso skirtingoms pažinių dalykų giminėms, nes pažįstami skirtingais pažinimo būdais. Tačiau amžini ir laikini dalykai yra skirtingi savo prigimtimi, bet ne pažinimo būdu, pagal kurį sprendžiama apie galios ir objekto atitiktį.

5. Į penktąjį atsakytina, kad mąstyti tiesa ir darytinas gėris priklauso skirtingoms galioms, būtent mąstymui ir valiai. Tačiau aukštesnysis ir žemesnysis protas taip neskirstomi, nes abu gali būti tiek teoriniai, tiek praktiniai, nors ir dėl skirtingų priežasčių, kaip jau buvo parodyta. Todėl argumento išvados nėra teisingos.

6. Į šeštąjį atsakytina, jog tam, kuris savyje turi daugybę dalykų, niekas nedraudžia būti vienybėje su kitu, savyje daugybę dalykų turinčiu, jeigu abu savyje turi tą pačią daugybę, panašiai, kaip ši akmenų krūva ir ta akmenų sankaupa yra tas pats objektas. Ir šitaip aukštesnysis bei žemesnysis protas yra viena galia, nors tam tikra prasme abu savyje turi daugybę galių, nes abu turi tas pačias galias. Sakoma, kad aukštesnysis protas turi daugybę galių, tačiau ne taip, tarsi pati jo galia būtų padalyta į daugybę galių, bet taip, kaip valia yra pajungta mąstymui: ne taip, tarsi valia ir mąstymas būtų viena galia, o taip, kad mąstomas suvokimas judina valią.

7. Į septintąjį atsakytina, kad ir jutiminėje dalyje yra tam tikra viena, skirtingas funkcijas atliekanti jutimo galia, tokia kaip vaizduotė, kuri išsaugo tai, kas jutimu

suvokta, ir daug kartų pateikia mąstymui. Bet kadangi kuo mažiau galia susijusi su medžiaga, tuo daugiau gali apimti, tai niekas neklaido, kad mąstančiąjai sielos daliai priklausanti ta pati galia atliktų skirtingas funkcijas, bet ne jutiminei sielos daliai priklausanti galia.

8. Į aštuntąjį atsakytina, kad nors to, kas amžina, ir to, kas laikina, negalima redukuoti į vieną artimą pradą, tačiau to, kas amžina ir to, kas laikina, pažinimas redukuojamas į vieną pradą, nes tuo pačiu nemedžiagiškumo pagrindu mąstymas juos abu suvokia.

9. Į devintąjį atsakytina, kad kaip vyras ir moteris, tarp kurių buvo kūniška sueitis, priklauso žmogaus giminei, o žaltys nepriklauso, taip, anot Augustino traktato *Apie Trejybę* dvyliktosios knygos, aukštesniojo proto prigimčiai priklauso žemesnysis protas, kaip moteris, bet ne juslumas, kaip žaltys (Augustinus 1841: lib. XII, cap. 13).

10. Į dešimtąjį atsakytina, jog nuodėmė, tiesą sakant, nėra nei aukštesniojo, nei žemesniojo proto, o žmogaus veiksmas, vadovaujantis tuo ar anuo. Ir nėra nieko keista, jeigu viena galia siejama su skirtingais dalykais, kad vienam santykiui esant nuodėmė būtų, o esant kitam nebūtų, panašiai kaip vienoje galioje esant įvairiems įpročiams pasitaiko nusidėti vieno, bet ne kito įpročio veiksmu. Pavyzdžiui, jei gramatikos ir geometrijos žinovas, skelbdamas tiesą apie tieses, darytų sintaksės klaidą.

11. Į vienuoliktąjį atsakytina, kad jei tobulumas užbaigia tobulintino tobulinimą visų jo gebėjimų požiūriu, tai neįmanoma, kad vieno tobulintino įvairūs tobulumai priklausytų tai pačiai tvarkai. Ir todėl negali būti, kad medžiagą tuo pačiu metu tobulintų du esminiai pavidalai, nes ta pati medžiaga geba priimti tik vieną esminę esatį. Bet kitaip yra atveju atsitiktinių pavidalų, kurie savo objektus tobulina ne pagal jų visą galią, todėl įmanoma, kad daugybė atsitiktinių pavidalų priklausytų vienam, tobulėti galinčiam objektui. Ir todėl daugybė įpročių gali priklausyti vienai galiai, nes galių įpročiai yra atsitiktiniai tobulumai, kadangi jie netikėtai prisijungia prie galios išbaigtos prigimties.

12. Į dvyliktąjį atsakytina, jog kaip sako Avicena traktato *Apie prigimtinius dalykus* šeštojoje knygoje, veiksmų įvairovė kartais rodo galių įvairovę, o kartais nerodo. Mat sielos veikloje įvairovę galima nustatyti penkiais būdais. Pirmu, pagal stiprumą ir silpnumą, kaip manyti ir tikėti. Antru, pagal greitumą ir lėtumą, kaip bėgti ir būti judinamam. Trečiu, pagal turėjimą ir stokojimą, kaip būti ramybėje ir būti judinamam. Ketvirtu, pagal palyginimą su tos pačios giminės priešingybe, kaip matyti baltą ir matyti juodą. Penktu būdu tada, kai veiksmai priklauso skirtingoms rūšims, kaip suvokti ir judinti arba girdėti garsą ir matyti spalvą. Pirmuoju ir antruoju būdu nustatytas skirtingumas galių skirtingumo nerodo todėl, kad jeigu rodytų, tai skirtingų sielos galių turėtų būti tiek, kiek yra stiprumo ir silpnumo laipsnių, arba tiek, kiek veiksmuose būna greičių ir lėtumų. Tą patį galima pasakyti ir apie trečiuoju bei ketvirtuoju būdu nustatytą skirtingumą, nes su abiem priešingybėmis susijusi ta pati galia. Tik penktuoju būdu nustatytas skirtingumas rodo galių skirtingumą taip, kaip sakome, kad skirtingoms giminėms priklauso tie veiksmai, kurie objekto pri-

gimtyje nesusitinka. Ir todėl aukštesniojo ir žemesniojo proto veiksmų skirtingumas galių įvairovės nerodo, kaip matyti iš to, kas jau buvo sakyta.

13. Į tryliktąjį atsakyta, kad aktyvusis ir pasyvusis mąstymas skiriasi labiau, negu aukštesnysis ir žemesnysis protas, nes aktyvusis ir pasyvusis mąstymas mąsto savo pavidalais, jeigu ne medžiaga, skirtingus objektus. Mat jie apmąsto skirtingą objekto prigimtį, nors abu gali veikti tame pačiame, nes tas pats daiktas gali būti pirmiau suprantamas galimai, o jau po to aktualiai. Tačiau aukštesnysis ir žemesnysis protas skirtingus objektus supranta pagal jų medžiaginę, o ne pavidalinę prigimtį, nes, kaip iš to, kas jau pasakyta, matyti, skirtingas prigimtis mąsto pagal vieną objekto prigimtį. Kadangi pavidalinis skirtingumas yra didesnis už medžiaginį, argumento išvada nėra teisinga.

14. Į keturioliktąjį atsakyta, jog teigiama, kad žemesnysis protas kildinamas iš aukštesniojo, nes tų dalykų, kuriuos jis mąsto, prigimtis kildinama iš tų dalykų, kuriuos mąsto aukštesnysis protas: juk žemesniosios prigimties kildinamos iš aukštesniųjų. Vadinasi, niekas aukštesniajam ir žemesniajam protui nekliudo būti viena galia taip, kaip matome, jog ta pati galia nagrinėja tiek aukštesniojo, tiek jam pavaldaus žemesniojo mokslo pradus, nors pastarieji kildinami iš pirmųjų.

15. Į penkioliktąjį atsakyta, jog teigiama, kad aukštesnysis protas judina žemesnįjį todėl, kad žemesniosios prigimties yra tvarkomos pagal aukštesniąsias taip, kaip pavaldus mokslas tvarkomas valdančiuoju.

Literatūra

- Aristotelis. 1990a. *Apie sielą*. Iš senosios graikų k. vertė Vosylius Sezemanas. *Rinktiniai raštai*: 321–405. Vilnius: Mintis.
- Aristotelis. 1990b. *Nikomacho etika*. Iš senosios graikų k. vertė Jonas Dumčius. *Rinktiniai raštai*: 61–273. Vilnius: Mintis.
- Aristotle. 1941c. *Metaphysics*. Tr. W. D. Ross. *The Basic Works of Aristotle*, ed. R. McKeon, New York: Random House.
- Aristotle. 1941d. *Physics*. Tr. W. D. Ross at al. *The Basic Works of Aristotle*, ed. R. McKeon, New York: Random House.
- Augustinus Aurelius. 1841a. *De Trinitate*, lib. XII, cap. 13, 20, PL, T. 42. Ed. Jacques Paul Migne. Paris. <<https://www.augustinus.it/latino/trinita/index2.htm>> [žr. 2021 08 16]

Nuorodos

¹ Šis žodis čia suprantamas kaip dedukcijai priešinga loginė operacija: dedukuoti – iš prielaidų daryti išvadas, redukuoti – patikrinti, ar išvados

atitinka prielaidas, pirmąsias suvedant atgal į prielaidas, pradmenis, principus.

Iš lotynų kalbos vertė prof. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS,
Klaipėdos universitetas

Versta iš *Sancti Thomae de Aquino Quaestiones disputatae de veritate*, quaestio XV. Textum adaequatum Leonino 1972 edito ex plagulis de prelo emendatum ac translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit <https://www.corpusthomicum.org/qdv15.html> [žr. 2021 08 09]